

dimitrij
ŠOSTAKOVIČ
- bez naočala

đurđa otržan

Dmitrij Šostakovič (1906. – 1975.) spada u red skladatelja koji su obrazovanje dobili nakon Oktobarske revolucije, pa slijedom tragičnih i neapsolviranih povijesnih okolnosti, nisu za drugo mogli ni znati. Svakako ne u dovoljnoj mjeri da si komparacijom potraže prirodno ili barem podnošljivo mjesto u umjetnosti. Ono što bi trebalo svakako revidirati jest upravo taj tijek školovanja i njemu slijedna karijera koja do danas nije, a sva je prilika da još dugo neće ni biti vrednovana kao glazbeni opus, a ne kao popis žrtava staljinističkog terora. Najbolji poznavatelji Šostakovičevog opusa ujedno su i najžešći zagovaratelji ovog viktimološkog pristupa koji zagađuje optiku više no što je to učinila sama stvarnost. Bojišnice na kojima ovi branitelji ‘tumače’ ovaj opus, (a glazbenici koji im vjeruju to utkivaju u svoje interpretacije) svode se na najgrublje strategije viktimologije tipa: svaka je tema skrivena antistaljinistička poruka, svaka je glazbena formula kod koji treba dešifrirati da bi se dobio njihov certifikat kojim se ulazi u društvo blaženih branitelja jednog enigmatskog usuda. U toj klopci batrgaju se mnoga ugledna imena i muzikologije i interpretacije pa je slaba nada da će se bez svježeg utjecaja iz same Rusije ikada iz nje izvući.

Svrstan tako u red Nadežde i Osipa Mandeljštama, Ane Ahmatove, Aleksandra Bloka, Marine Cvetajeve i nadasve Mihaila Bulgakova, Šostakovičev se opus ruga svojim tumačima jednostavnom komparacijom s romanom *Majstor i Margarita* koji je ne-kodiran i ne-šifriran, a ipak razumljiv, što glazba Dmitrija Šostakoviča očito nekima nije, pa tragaju za Solomonovim ključevima da dopru do nje kao glazbe. Bulgakov je trpio kao i Šostakovič i, za razliku od glazbenika, umro od te trpnje, doslovno od gladi, samo je takvih bilo previše da bi ih se instrumentaliziralo kao skladatelja, tim više što Staljin nije nikada Šostakoviču učinio ništa. Pustio ga je da radi. A strah su jeli svi u to doba, najmanje tri puta dnevno.

Stoga hladnoratovski pristup treba postati doista mračna ikona izvanglazbenog izživljavanja i napustiti scenu, kako medija, tako i muzikologije, da bi glazba napokon zazvučala takva kakva zapravo je. Šostakoviču treba objektivna rehabilitacija nakon tona papira na temu Oktobra, kukavičluka, partijskih osuda i sličnog. U svakom se opusu socijalističkog razdoblja, pa i u našim krajevima, nalaze brojni opusi skladani iz samo autoru poznatih motivacija, i kao što ih se ovdje nije uzimalo odveć ozbiljno, isto tako se *Prvomajska* i slične notacije i datacije Šostakovičevih djela treba uzimati *cum grano salis*, a kad je Rusija u pitanju, trebala bi i povećati solana.

Puno je važnija komponenta uspjeha koja je Šostakoviča pratila od premijere *Katarine Izmajlove*, čime se možda može opravdati to što Staljin nije Šostakoviču učinio ništa, jer mu nije ni mogao ništa. A jednom Eisensteinu jest mogao, i to je ovome bilo jasno. Staljin je Eisensteina trebao, pa ga je mogao i manipulirati, a skladatelja nije, pa čak onda kad

prividno i je bilo tako, tim više je Šostakovič ostajao izvan granica bilo kakve ovozemaljske igre. Muzici tiranija ne može ništa. A i Šostakovič je bio prevelik muzičar da bi tako nešto uopće bilo moguće na duži rok. Staljinov je problem, da se poslužim Stravinskijevim riječima, ležao u samoj prirodi glazbe koja se nije dala upregnuti u mračnu propagandu, jer je 'u stanju izraziti samo glazbu'. Samo sebe. Pa je kao takvu treba i uzeti.

Katarina Izmajlova, primjerice, nastala u najhladnijem razdoblju staljinizma, i to doslovno, 22. siječnja 1934. godine, treba rehabilitaciju s obzirom na tradiciju a ne na političko vrijeme u kojem je skladana. Prvom operom prema Gogolju, Šostakovič je još jedno mladunče ispod bačuškine kabanice a kad posegne za temom Karamazovih i pretoči je u žensku dušu, Rusija to razumije i kao svoju tragediju, i kao tragediju koju je i Shakespeare zapazio, i kao temeljni sukob antičke tragedije, povezujući tako rusku literarnu tradiciju sa svjetskom, izdižući rusku sudbinu na razinu svjetske sudbine. Kamo sreće da je u tom smislu mogao i nastaviti i glede svog instrumentalnog opusa; kakva bismo zanimljiva remekdjela dobili. Šostakovič je bio znatiželjan; i Stravinski i Scarlatti, japanska poezija, jazz, bajke, film, sve ga zanima. Samo je on u stanju orkestrirati 'Borisa Godunovog', 'Simfoniju psalama' ili svoje vlastite kvartete u verziju za dva klavira. Ne, Šostakovič nikako nije bio *simple people* kakvim su nas istrenirali da ga vidimo uz pomoć njegovih kornjačastih okvira na mekom i poetskom licu koji ga stanislavskijevskom logikom pretvaraju u najjadnijeg apartčika, besprizornog, impersonalnog, ukratko, žalosnu pojavu. Skinimo mu naočale i dobit ćemo sasvim drugi portret.

Šostakovič ima ogroman opus, dostojan velikana glazbene povijesti. Ne nedostaju i amblemi velikih opusa; više od deset simfonija, petnaest gudačkih kvarteta, 24 preludija i fuga... budistički simptomi da se tu radi u pojavi Maha-atme, velikog duhovnog čovjeka. Samo dva violinska koncerta, ali dovoljno glamurozna, teška, gusta i pričljiva. Svakodnevni rad poput samostanskog: prepisuje se i prepisuje, crta i briše, orkestracije i preradbe, filmske i teatarske glazbe na pretek; veliki duh treba veliki radni pogon. Nema suzdržanosti pri izboru izvodilačkog aparata, ako treba zbor - zbor, ako trebaju dva zbora - dva, Dmitrij sa svima zna baš kao dobar vladar i k tome iza sebe ostavlja baštinu koju za dugo vrijeme neće biti lako dosegnuti. Šostakovič je jedini ruski genij univerzalnog tipa, ne mističarskog poput Skrjabina ili Hljebnikova, ne arhetipski poput Prokofjeva ili Stravinskog, već epohalni tip genija, onakav kakav se prilagodio idiomu epohe i savladao ga na svim jezicima. Njegova je orkestracija nova škola instrumentacije u koju se još nitko nije upisao izvan Rusije, a to bi Zapad moglo koštati zaostatka.

Glede izvedbi, ne poznajem nijednu koja je govorilo istinu Šostakovičeve glazbe osim Roždestvenskog. Oni, a među njima je bilo i dirigenata, koji su ga slušali na gostovanju u zgradi HNK u Zagrebu priznaju da tako nešto nisu ni u snu očekivali. Iznenađenje zvano Šostakovič. Pisao je za velike: za Ojstraha, Richtera... disao s njima isti zrak, skladao stihove Marine Cvetajeve, znao je njihovu domovinu. Krajnje je vrijeme da mi upoznamo njegovu duhovnu domovinu a za početak će biti dobar svaki andante iz gudačkog kvarteta.